

Makale Künyesi (Araştırma): Uzun, A. Ş. (2019). Ahmet Cevat Emre'nin Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili görüşleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 4 (1), 35-60.

AHMET CEVAT EMRE'NİN TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ¹

Alev Şeyda UZUN²

ÖZET

Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri, bugüne kadar pek çok araştırmamanın konusu olmuştur. Türk dilinin kökeni ve yapısı ile ilgili araştırma yapan Türkologlardan biri de Ahmet Cevat Emre (1876-1961)'dir. Emre, özellikle Atatürk döneminde kaleme aldığı araştırma yazılarında Türk dilinin bütün dünya dillerine kaynaklık eden bir ana dil olduğu görüşünü savunmuş, III. Türk Dili Kurultayı'na sunduğu bildiriyle Güneş-Dil Teorisi çerçevesinde bu görüşünü ispatlamaya çalışmıştır. Ahmet Cevat, yaptığı incelemelerden hareketle dünya dillerinin sınıflandırılmasında hatalı görüşlerin kabul edildiğini ileri sürmüştür. Ona göre Türkçe köken olarak Hint-Avrupa dil ailesine yakındır, yapı olarak ise bükümlü dillere ait pek çok özellik taşımaktadır. Bu görüşlerini Türk dilinin tarihî dönemleri ve Türk lehçeleri ile Hint-Avrupa dillerini karşılaştırarak açıklamaya çalışmıştır. Onun bazı Fransız dil bilimcilerden esinlenerek ortaya attığı bu iddialar, döneminde eleştiri almıştır. Ancak Türk dilinin kökeni, mensup olduğu dil ailesi, Hint-Avrupa dil ailesiyle ilişkisi ve yapısal özellikleri Türkologların gündeminde yer almaya devam etmektedir. Nitekim bugün Nostratik ve Avrasyatikçiler de benzer görüşler ileri sürmektedirler.

Anahtar kelimeler: Ahmet Cevat Emre, Hint-Avrupa dil ailesi, Türk dilinin kökeni, Türk dilinin yapısı.

¹ Bu çalışma, Prof. Dr. Leylâ KARAHAN'ın danışmanlığında yürütülmekte olan "Ahmet Cevat Emre'nin Türk Dili ve Türk Dili Eğitimi ile İlgili Görüşleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Ankara İl Millî Eğitim, Öğretmen. alevseydauzun@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3072-3483>

AHMET CEVAT EMRE'S VIEWS ON THE PLACE OF TURKISH LANGUAGE AMONG THE WORLD'S LANGUAGES

ABSTRACT

The place of Turkish among the world languages has long been the subject matter of many researches. One of the Turkologists who research the origin and structure of the Turkish language is Ahmet Cevat Emre (1876-1961). Emre, especially in his research writings during the period of Atatürk he has defended the view of the Turkish language is a native language of all the world languages. III. In his presentation to the Turkish Language Congress, he tried to prove this view within the framework of the Sun-Language Theory. Ahmet Cevat argues that, based on his investigations, false views were accepted in the classification of world languages. According to him, Turkish-as origin-is close to the Indo-European language family, and as a structure carries many features of flexional languages. He tried to explain these views by comparing the historical periods of Turkish language and Turkish dialects and Indo-European languages. His claims inspired by some French linguists have been criticized in the period of these claims. However, the origin of the Turkish language, the language family it belongs to, the relationship with the Indo-European language family and its structural features continue to be on the agenda of Turkologists. Indeed, today the Nostraticist and Eurasians suggest similar views.

Key words: Ahmet Cevat Emre, Indo-European language family, origin of Turkish language, structure of Turkish language.

GİRİŞ

Türkçe, çok geniş bir coğrafyada yüzyıllardır kullanılmakta olan eski bir dildir. Türk dilinin kökeni, tarihi gelişimi, hangi dil ailesine mensup olduğu ve yapısal özellikleri hakkında alan literatüründe pek çok çalışma bulunmaktadır. Türk dilinin tarihi ve dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili yaptığı araştırmalarla bilinen Türkologlardan biri de Ahmet Cevat Emre (1876-1961)'dir.

Girit'in Resmo şehrinde dünyaya gelen Emre'nin Kalives köyünde başlayan eğitim-öğretim hayatı Yerapetre kasabası, Kandiya ve Resmo şehirlerinde devam etmiştir. Bu dönemde Türkçenin yanı sıra Arapça, Farsça, Rumca ve Fransızca öğrenmiş, yazı hayatına Fransızcadan tercüme yapılarak ve küçük manzumeler yazarak başlamıştır. Başarılı bir öğrenci olan Ahmet Cevat, 1890 yılında Girit valisi Cevat Paşa'nın aracılığıyla İstanbul'a okumaya gönderilmiş, İstanbul'da kaydolduğu Kuleli Rüştiyesi'nin son sınıfını ve Kuleli İdadisi'ni birincilikle bitirerek mezun olmuştur. Harbiye'de okuduğu yıllarda İttihat ve Terakki Partisine üye olduğu gerekçesiyle sürgüne

gönderilmiştir. Ahmet Cevat'ın Trablusgarp'taki sürgün hayatı II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılında son bulmuş, Trablusgarp'tan İstanbul'a gelerek çeşitli gazete ve dergilerde yazarlık ve muhabirlik yapmıştır. 1910 yılında yazdığı "Lisan-ı Osmani" adlı eseri onun "Gramerci Cevat" olarak anılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bir eğitimci olan Ahmet Cevat, farklı sınıf düzeyindeki öğrencilere Türkçe dersi vermiş; edindiği tecrübelerden hareketle ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri için dil bilgisi ders kitapları hazırlamıştır. Darülfünunda konferans verdiği dönemde Ural-Altay dilleri bilgini Alman Türkolog Prof. Dr. Friedrich Giese³'nin asistanı olmuş, en eski Türk yazısıyla ilgili edindiği bilgilerin yanı sıra fonetik ve dil bilimine dair aldığı dersler sayesinde Türkoloji'ye karşı ilgisi her geçen gün artmıştır. Türkoloji alanındaki çalışmalarıyla Alfabe Komisyonunda, Dil Encümeninde ve Türk Dili Tetkik Cemiyetinde de görev almıştır. Türkoloji ve eğitim alanındaki çalışmalarının yanında edebiyat ve kültür dergisi olan Muhit'i de çıkaran Ahmet Cevat, III. ve IV. dönem Çanakkale milletvekili olmuş, 1961 yılında Ankara'da vefat etmiştir (Sağol, 1987, s. 261-264; Emre, 1960, s. 37-222).

Ahmet Cevat Emre, Türk dili alanında yaptığı çalışmalar ve ortaya koyduğu eserler ile Türkoloji'ye önemli hizmetleri olan bir araştırmacıdır. Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca gibi dilleri bilmesi, onun karşılaştırmalı dil araştırmaları yapmasına imkân vermiş, bilgilerini Darülfünunda aldığı Türk dili tarihi, fonetik ve dil bilimi eğitimi ile zenginleştirmiş ve özellikle Atatürk döneminde Türkoloji araştırmalarında etkin rol oynamıştır.

Ahmet Cevat, 1930-1950 yılları arasında diğer dil bilimcilerden farklı olarak dünya dillerinin sınıflandırılmasında yanlış ve kasıtlı ölçütlerin dikkate alındığını iddia etmiştir. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeriyle ilgili hatalı bulduğu görüşlerin doğruluğunu ispat edebilmek için ise Türk dilini Hint-Avrupa dilleriyle karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ahmet Cevat 1934 yılında yapılan II. Türk Dil Kurultayı'nda Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle mukayesesi tezini savunmuş, bu tez 1935 yılında Türk Dili Dergisi'nde ayrı olarak basılmıştır. Onun bu tespitleri döneminde dikkat çekmiş, bazı dilciler tarafından olumlu, bazıları tarafından ise olumsuz eleştiriler almıştır. Ahmet Cevat'ın Türkçenin kökeni ve yapısıyla ilgili bazı tespitleri bugün çoğu dil bilimi çevreleri tarafından kabul edilmemektedir. Ancak onun özellikle Atatürk döneminde yoğunlaşan bu Türkoloji çalışmaları, 1960'lı yıllardan sonra Nostratik ve Avrasyatik dil teorilerini savunan dilciler tarafından tekrar gündeme gelmiştir.

³ Friedrich Giese (1870-1944). Darülfünun'da Ural-Altay dilleri kürsüsünde görev yapan, Berlin Yakınođu Enstitüsü Profesörü, Alman Türkolog.

Bunlardan “Nostratik” terimini ilk kullanan Holger Pedersen'dir. Pedersen bu terimi 1903 yılında yazdığı “*Türkische Lautgesetze*” adlı makalesinde Hint-Avrupa ile bağlantılı diller için kullanmıştır. Çağdaş Nostratik teorisinin kurucusu ise Rus dil bilimci Vladislav İlliç-Svitiç'tir. Onun 1960'ların başında ortaya koyduğu teoriye göre Hami-Sami, Kartvel, Hint-Avrupa, Ural, Dravid, Altay dil aileleri aynı kökten çıkmıştır ve bu diller bir “büyük aile” oluştururlar. Amerikalı dil bilimci Joseph Harold Greenberg tarafından kurulan Avrasyatik teori de Hint-Avrupa, Ural-Altay, Gilyak, Kore-Japon-Aynu, Çukça ve Eskimo-Aleut dil ailelerinin bir “büyük aile” oluşturduğunu iddia eder (Ercilasun, 2005, s. 27-28). Buna göre Ahmet Cevat'ın 1934'te gündeme getirdiği tezde ileri sürdüğü görüşlerin benzeri, 1960'lı yıllarda Rus ve Amerikalı dil bilimciler tarafından da iddia edilmiştir.

Bu çalışmada Ahmet Cevat Emre'nin Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili görüşlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu ana amaca ulaşabilmek için Ahmet Cevat'ın Türk dilinin kökeni ve yapısıyla ilgili görüşlerini tespit etmek alt amaçları belirlenmiştir. Araştırmada birebir etkileşim gerektirmeyen daha çok dokümanlara dayalı veri toplama ve analiz esasına dayalı “*etkileşimsiz nitel araştırma deseni*” uygulanmış, doküman incelemesi yoluyla toplanan verilerde, bir kavramın ve özelliklerinin detaylı olarak açıklanması üzerine temellenen kavram analizi deseni kullanılmıştır. Ahmet Cevat Emre'nin Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili görüşlerini tespit edebilmek için onun *Dil Yazıları-Türkçenin Etimolojisi İçin Metot Araştırmaları* (1934a), *Türkçenin Hint-Avrupa Dili ile Mukayesesi* (1934b), *Ekler Lügatçesi I- Söz Türetme Kuralları Hakkında Yeni Bir Anket* (1934c), *Türkçenin Hint-Avrupa Diliyle Mukayesesi Üzerine Bir İrdel* (1935), *Türkçenin Yapılışı* (1942), *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (ilk deneme): Fonetik* (1949), *Dilbilgisi II* (1951), *Atatürk'ün İnkılap Hedefi ve Tarih Tezi* (1956) adlı çalışmaları ile *İki Neslin Tarihi* (1960) adlı hatıratına başvurulmuştur. Bu eserlerde verdiği bilgilerden hareketle Ahmet Cevat'ın dünya dillerinin doğuşu ve yayılması, Türk dili tarihi hakkındaki görüşlerinden bahsedilmiş, Türk dilinin kökeni ve yapısı ile ilgili tespitleri açıklanmıştır.

Konuşmanın veya dilin nasıl doğmuş olduğuyula ilgili çeşitli teoriler vardır. Bu teorilerde, bütün dünya dillerinin aslında tek bir dilden kaynaklandığını veya dil ve dili oluşturan öğelerin insanın doğadaki sesleri taklidinden doğduğunu ileri sürenler olduğu gibi, dilin doğuşunu insanların çeşitli olaylar karşısında gösterdikleri beden ve ruh tepkisiyle çıkardıkları seslere bağlayanlar ve dilin doğuşuna ortaklaşa çalışmalar ile iş görmeler sırasında çıkarılan ritmik seslerin temel oluşturduğunu iddia edenler de olmuştur. Bütün bu görüşler

henüz bir varsayım olmaktan öteye geçemese de aslında hangi biçimde olursa olsun bugün yeryüzünde konuşulan dillerin hepsi az çok gelişmiş birer sistem durumundadır (Korkmaz, 2007, s. LXI).

Ahmet Cevat, çeşitli yazılarında dillerin doğuşu ve yayılmasıyla ilgili görüşlerini paylaşmış, Türk dilinin bazı tarihi dönemleri hakkında bilgi vermiş ve bu dönemlerin sınıflandırılmasıyla ilgili olarak yanlış olduğunu iddia ettiği bilgilerle ilgili görüşlerini dile getirmiştir.

Ahmet Cevat'a göre, insanların çoğalması ve yayılması için birinci derecede etken, coğrafi şartlardır. İlkel insanların sosyalliği iki-üç kişilik gruplarda yaşamaktan ibarettir ve bunların yaşayabilmesi için birkaç kilometrelik bir alan gerekir. Bu çağlarda insanları kabile hâline getirecek herhangi bir üretim olmadığı için insanlar işaret dilinin sınırları dışına çıkamamış, birkaç homurtu ve haykırmadan başka ses kullanamamıştır. Ancak çobanlık çağında ve onun yarattığı teknik sayesinde sosyal hayat ve iş bölümü hayatının gelişmesiyle dilin en yaratıcı çağı da başlamıştır (Emre, 1934a, s. 42).

Yüzyıllardan beri çok geniş bir coğrafyada kullanılan dillerden biri de Türkçedir. Türkçe, köken bakımından Ural-Altay dil grubunun Altay dil ailesindedir. Türk dili, Altay dil birliğinden ayrıldıktan sonra çeşitli dönemler geçirmiştir. Altay dil birliği döneminin ne zaman başlayıp sona erdiği bilinmemektedir. Birkaç bin yıllık bir dönemi içine aldığı sanılan Çuvaş-Türk dil birliği dönemi de aynı durumdadır. Bu konudaki bütün bilgiler, iki dönem üzerinde yazılanlara, bazı arkeoloji verilerine dayanan teorik bilgilere ve bugün çok yönlü dil karşılaşmaları sonunda yapılan varsayım ve tahminlere dayanmaktadır (Korkmaz, 2007, s. LXXIV-LXXV). Ahmet Cevat, Atatürk'ün tarih öncesi tezinden hareketle yaptığı araştırmalarda, geçmiş MÖ 4000'li yıllara uzanan Sümerlerin Türk olduğunu, dillerinin ve yazılarının geniş bir sahaya yayıldığını iddia etmekte ve Atatürk'ün tarih öncesi tezini şöyle açıklamaktadır: Cilalı taş (neolitik) ve ilk metaller medeniyetinin beşiği, Orta Asya-Türkistan'dır ve bu medeniyete sahip olanlar, onu yeryüzüne yayanlar brachicephal (brakisefal) bir ırka mensup kavimlerdir. Bu ırka alpin (homo alpinus) ismi verilmektedir. Buzul altı çağında büyük, geniş ve çok uzun süren bir kuraklık olmuş, bu medeniyet Sibirya'dan, Mançurya'dan Hazar Denizi'ne kadar ince kum tozları altında kalmıştır. Bu doğal afet çağlarında Orta Asya'dan Hindistan'a, Elam'a, Mezopotamya'ya (Sümer, Keldan, Akkad denilen diyarlara), Küçük Asya'ya (Anadolu'ya), Kafkas'a, Balkanlar'a göçler olmuştur. Neolitik ve ilk metaller medeniyeti o brakisefal alpin ırk tarafından dünyaya yayılmıştır. Bu ırk ise Türklerdir ve Orta Asya'dan gelerek konuştukları dilleri, bu

coğrafyalara yaymışlardır. Bu durumda Türkçenin izlerini dünya dilleri içinde araştırmak lazımdır. Türk lehçeleri binlerce yıl içinde doğal olarak değişmiştir, fakat izleri kalmıştır. Atatürk, bu dil izlerinin muhakkak bulunacağına inanmaktadır. Ahmet Cevat'a göre Atatürk tarih öncesi tezini Jacques de Morgan⁴, Leonard William King⁵ ve daha başka âlimlerin kitaplarından aldığı bilgiler ve sağlam görüşler üzerine temellendirmişse de bu tez esas olarak Georges Poisson⁶'un yazdığı *Les Aryens: Étude Linguistique, Ethnologique et Préhistorique*⁷ (1934) ile ortaya çıkmıştır (Emre, 1956, s. 58-60).

MS I-V. yüzyıllar arasında uzanan Ana Türkçe dönemi genellikle belirsizlikler içindedir. Ancak bu dönem Hunlar ve Hun tarihi ile ilgilidir (Korkmaz, 2007, s. LXXV). MS 4. yüzyılda Batı Hun hükümdarı Atilla, Avrupa içlerine kadar uzanarak topraklarını olabildiğince genişletmiştir. Bu yüzyıldan itibaren Bulgarlar, Avarlar, Peçenek ve Kıpçaklar, İdil Irmağı'nı geçerek Karadeniz'in kuzeyine, Doğu Avrupa ve Balkanlara hâkim olmuşlardır. Bugün tamamen Slavlaşmış olan Tuna Bulgarlarının bıraktığı 5-10. yüzyıllara ait Köktürk harfli birkaç satır, onların Türkçe konuştuklarını ve Türkçe yazdıklarını göstermektedir (Karahan, 2011, s. 14). Ahmet Cevat ise 1949 yılında kaleme aldığı yazısında "İlk Türkçe (prototurc)" denilen dilin bilimsel kurallara dayanır surette tasarlanmadığını dile getirir (Emre, 1949, s. XIII).

Eski Türkçe dönemi, bazı dilcilere göre MS VI-XI. yüzyılları arasında, bazı dilcilere göre ise VI.-XIII. yüzyıllar arasında uzanan İslamlık öncesi dönemdir (Korkmaz, 2007, s. LXXVI). Ahmet Cevat'a göre Türkçenin en eski yazılı belgeleri olan Sibirya Yazıtları (8. yy)'nın temsil ettiği lehçeler grubuna "Eski Türkçe" denilse de bunlar en eski Türkçe olmaktan çok uzaktır. Elde henüz eski yazılı anıtlar bulunmadığından yazıtların temsil ettiği lehçeler grubuna Eski Türkçe demek zorunda kalınmıştır. Ancak dilin geçirmiş olduğu çok uzun gelişim süresi dikkate alındığında Orhun Yazıtlarının çok yeni olduğu da anlaşılır. Eski Türkçe kategorisi içine Uygur metinlerinin katılmak istendiğini belirten Ahmet Cevat, yürüttüğü fonetik

⁴ Jacques de Morgan (1857-1924). Mısır ve İran'da önemli kazılar gerçekleştiren Fransız arkeolog ve jeolog.

⁵ Leonard William King (1869-1919). Sümer, Akad ve Babil medeniyetleri üzerine eserler kaleme alan İngiliz arkeolog ve Asurolog.

⁶ Georges Poisson. Eski Fransız Prehistorya Kurumu başkanı ve Eski Paris Antropoloji Okulu Etnoloji profesörü.

⁷ Bu eser, Şevket Aziz Kansu tarafından "Avrupa'nın İskân Tarihi, Bugünkü Durum, Kaynaklar ve Evrim" başlığıyla Türkçeye tercüme edilmiş ve Türk Tarih Kurumu tarafından 1950 yılında yayımlanmıştır.

analizlerin verdiği sonuçlara göre Uygur metinlerinin genel olarak birinci yüzyıl anıtlarının temsil ettiği Orta Türkçe kategorisine dâhil edilmesi gerektiğine işaret eder (Emre, 1949, s. V).

Ahmet Cevat'a göre Kâşgarlı Mahmut'un on birinci yüzyılda yazdığı Dîvânu Lugati't-Türk, Orta Türkçe kategorisine en sağlam zemini oluşturmaktadır ve çok zengin bir söz hazinesine sahiptir. Dîvân'ın temsil ettiği lehçeler, kuzeyden güneye, doğudan batıya binlerce fersah uzunluğunda ve genişliğinde ülkeler kaplamış Türk uluslarının on birinci yüzyılda konuştuğu lehçelerdir. On birinci yüzyıldan sonraki yazmaların temsil ettiği lehçelerin her biri Dîvân'ın verdiği söz hazinesine eklenebilir (Emre, 1949, s. VI).

Toplumda siyasi birleşmelerin kendisini göstermesi ve iktidarın geniş alanlar üzerinde yayılabilmesinin sonucu olarak çeşitli grupların yaratmış olduğu kökler, türlü söyleyişlere girmiş ve bu değişimler de binlerce yıl devam ederek lehçeleri doğurmuştur (Emre, 1934a, s. 42). Ahmet Cevat yaptığı araştırmalarda, Türk dilinin lehçeleri olarak Uygur, Kırgız, Kazan, Tarançı, Teleüt, Altay, Kuman, Sagay, Koybal Türkçelerinden söz etmektedir.

Ahmet Cevat'a göre Türk lehçe ve ağızları üzerine işlenmiş monografiler ve bunları hazırlayan Türkologların maksat ve görüşleri, kendisinin hazırlamak istediği mukayeseli fonetiğe uygun değildir. Nitekim “yer yuvarlığının yarısını kaplayan bir dilin” belli başlı lehçe gruplarını birer birer alıp hepsini eski kaynaklara ulamak yoluyla karşılaştırmalarını yaparak Türkçenin gramerini yazmaya kimse çalışmamıştır. Türkçenin kendi lehçeleri arasında bir mukayeseli grameri olmayınca da başka dil aileleriyle tam bilimsel bir mukayesesini yapmaya imkân bulunamamıştır. Ahmet Cevat, Atatürk'ten aldığı ilham ile gönlünde tutuşan dil araştırmalarına girişme aşkının kendisini Türkçenin başka dil aileleriyle mukayese vadisine sürüklediğini dile getirir (Emre, 1949, s. I-VI).

Türk Dilinin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri İle İlgili Görüşleri

Dünya dilleri genellikle “köken (genetic)” ve “yapı (tipoloji)” bakımından sınıflandırılır (Ercilasun, 2013, s. 18). Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili alan literatüründe pek çok araştırma mevcuttur. Bazı dilciler, Türkçenin hiçbir dille akrabalığı olmadığını düşünürken, bazıları da Türkçenin kızılderili dilleri, Sümerce, Etrüskçe, Hint-Avrupa dilleri gibi dillerle akraba olabileceğini düşünmüş, hatta bazıları bütün dillerin Türkçeden kaynaklandığını dile getirmiştir (Demir & Yılmaz, 2002, s. 394).

Ahmet Cevat dünya dillerinin sınıflandırılmasına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmış, Batılı dilcilerin dillerin sınıflandırılmasında temel olarak yapılaşlarının en temel özelliklerini bulup karşılaştırdığını ve bu işi yaparken en baştan beri “ırkçılık bağnazlığı” gösterdiğini iddia etmiştir (Emre, 1942, s. 11). Ahmet Cevat'a göre Batılı dil bilimciler ve tarihçiler diyar diyar dolaşıp iki bini aşan dilleri ayrı ayrı inceleyerek onları gruplara, ailelere ayırmayı amaçlamışlar, bunu yaparken de Avrupa dillerinin çoğu ile eski Hint, İran dilleri arasında büyük benzerlikler bulup hepsini bir aile saymışlardır. Geçen yüzyılın ilk yarısında da dillerin gelişme dereceleri ve her türlü özellikleri hakkında pek çok araştırma yapılmış, Hint-Avrupa dillerinin gelişme vasıfları en yüksek mertebede sayılırken başka dillerin bu özellikleri göz ardı edilmiştir. Tartışmalarda Hint-Avrupa dilleri karşısında en büyük rakip olarak Ural dilleri çıkmış, daha sonra Ural ve Altay dilleri adıyla grup genişletilmiştir. Bu grubun Altay kolunda ise Türk ve Moğol dilleri en önemli yeri tutmaktadır (Emre, 1951, s. 255).

1. Türk Dilinin Kökeni

Köken bakımından birbirine yakın olan ve aynı kaynaktan çıkan akraba diller, bir dil ailesi oluşturur ve dünya dilleri bu şekilde belirli gruplara ayrılır. Dil ailesi oluşturan ve çok büyük farklarla birbirinden uzaklaşmış bulunan diller, aslında bilinmeyen bir zaman ve sahada, binlerce sene önce ve henüz tespit edilemeyen bir arazide konuşulmuş olan bir ana dilden çıkmış ve gelişme yoluyla ondan ayrılmışlardır. Ana dile ait metinlerin sayısı çok azdır ancak dil ailesinde yer alan diller arasındaki benzerlikler önceden böyle bir ana dilin mevcut olduğunu göstermektedir. Bu sebeple dil ailelerindeki dilleri karşılaştırarak onların çıktığı ana dilin özelliklerini tespit etmek mümkündür (Ergin, 2003, s. 6).

Atatürk, en eski Türkçenin Avrupa dillerinden birçoğuna, belki de Amerika dillerinden bazalarına ve daha başka dillere kaynaklık edebileceğini düşünmüş (Emre, 1934a, s.13), Ahmet Cevat da bu görüşten etkilenerek bütün Hint-Avrupa ve Sami dili ailelerinin Eski Türkçeden çıktığı görüşünü “milli dava” olarak benimseyip bunu bütün bilim dünyasına kabul ettirmeye çalışmıştır. Atatürk tarafından ileri sürülen bu görüş, Ahmet Cevat'ın *Hâkimiyeti Milliye* dergisindeki yazılarının toplanıp kitap hâline getirildiği *Dil Yazıları* (1934a)'nda yer almıştır.

Türk dilinin eskiliği ve başka dillere kaynaklık ettiği tezinin dil bilimi temellerine dayandırılabilmesi görüşünden doğan Güneş-Dil Teorisi (Korkmaz, 1995, s. 779), ilk kez 1935 yılında gündeme gelmiş, 24 Ağustos 1936 tarihinde toplanan III. Dil Kurultayı'nda tartışılmıştır. Teorinin kaynağı Viyanalı Dr. Herman F. Kivergitsch'in

41 sayfalık basılmamış incelemesi *Türk Dillerindeki Bazı Unsurların Psikolojisi (La psychologie de quelques elements des langues turques)*'dir. Kivergitsch, kendi metodunu uygulayarak Türk, Moğol, Mançu, Tunguz dilleri ile Fin, Macar, Japon, Hitit dilleri arasında bir yakınlık olduğunu ortaya koyacak deliller aramıştır. Atatürk bu görüşlerle Türk dilinin kaynaklarına inme ihtiyacıyla ilgilenmiş ve bu ihtiyaç, ifadesini Güneş-Dil Teorisi'nde bulmuştur. Atatürk, bu teoriden dikkatleri Türk dilinin zengin geçmişine yöneltecek bir manivela etkisi beklemiş, ondan manevî bir güç kaynağı olarak yararlanmak istemiştir. Atatürk ayrıca dil inkılabının yetersiz ve bilim dışı uygulamalarla bir çıkmaza doğru sürüklendiğini görüp bu teoriden bir frenleme aracı olarak da yararlanmıştır (Korkmaz, 1995, s. 779-781). Güneş-Dil Teorisi henüz tartışılmadan önce Ahmet Cevat, Türkçenin ana dil olduğu şeklindeki görüşü, kendi bakış açısı ve yöntemiyle ele almıştır.

Türkçenin kökeni ile ilgili yaptığı araştırmalar, Ahmet Cevat'ta dil ailelerinin yanlış sınıflandırıldığı kanaati oluşmasına sebep olur. Bundan hareketle birinci amacının yanlış sınıflandırmanın yarattığı zihniyeti yıkmak olduğunu ve bu amacına ulaştıktan sonra diller arasındaki akrabalık ilişkilerini, Türkçenin Hint-Avrupa ve Sami dil ailelerine göre oynadığı rolü meydana koymayı hedeflediğini dile getirir (Emre, 1934a, s. 38). Böylece Türkçenin bütün dillere kaynaklık eden bir ana dil olduğunu ispatlayacağını düşünmüştür.

1.1. Türk Dilinin Hint-Avrupa Dilleriyle Karşılaştırılması

Bugün çoğunluk tarafından kabul gören Türkçenin Ural-Altay dil ailesine mensup olduğu görüşünün aksine Ahmet Cevat, 1930'lu yıllarda kaleme aldığı araştırma yazılarında Türkçenin Hint-Avrupa dil ailesine yakın olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle akraba olması, sadece Türk bilim dünyasında değil Batılı âlimlerce de aydınlatılamamıştır. Çünkü Batılı âlimlerin en klasikleri bile açıktan açığa tarihî ilişkilerin ispatı için çalışmamakta, Hint-Avrupa dillerinin bükümünü göklere çıkarırken Türkçeyi donmuş, esneklikten, yumuşaklıktan mahrum bir dil olarak göstermektedir (Emre, 1934a, s. 39).

Ahmet Cevat, Türkçe ile Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişkiyi çeşitli araştırmalarıyla açıklamaya çalışmış, bunun için de sağlam ve yeni bir yol bulunması gerektiğini dile getirmiştir. Ona göre Türkçenin tarih içinde oynadığı büyük rolü araştırıp ortaya koymadıkça bu millî dava ispatsız kalacaktır (Emre, 1935, s. 2-7). Bu düşünceden hareketle Ahmet Cevat, Türkçe ile Hint-Avrupa dillerini fonetik, morfolojik, söz dizimsel özellikleri bakımından karşılaştırarak diller arasında

köklere ve sözler bakımından ortak noktaları örneklerle izah etmeyi hedeflemiştir.

1.1.1. Fonetik Karşılaştırma

- Ahmet Cevat'a göre şimdiye kadar Türkçenin fonetiği hakkında çeşitli araştırma ve incelemeler yapılmasına rağmen bu araştırmalar, Türkçeyi ayrı bir dil, lehçelerini ayrı bir oymak sayarak yürütülmüştür. Türkçeyi Hint-Avrupa dilleriyle yaklaştırmaya yönelik birkaç araştırmacı tarafından ileri sürülen görüşler ise ilmi bir disiplin olarak kabul görmemiştir. Avrupa dil bilimi de bu konudan uzak durmaktadır. Ahmet Cevat, bu sebeple Türkçenin fonetiğini Hint-Avrupa dillerinin fonetiğine yaklaştıran özellikleri incelemiş ve şu sonuçlara ulaşmıştır: Hint-Avrupa dillerinin ünsüzler sisteminde önemli bir yer tutan süreksiz⁸ (p, ç, t, k, b, c, d, g) ünsüzlerle sürekli⁹ (y, ğ, v, r, l, m, n) ünsüzler, Türkçenin ses sistemine de aynı derecede hâkimdir.
- Hint-Avrupa dillerinde gevşek ünsüzler (Fransızca *f*, İngilizce *th*, Almanca *ch* gibi sesler) ile *h* ve *ş* sesi yoktur. Türkçede de gevşek seslerden *th* ve *kh* yoktur, eski *dh* kalkmış, *ph* ise sonradan gelişmiş ve çok az kullanılmıştır.
- Hint-Avrupa dilinde bulunduğu düşünülen K^w, G^w birleşik fonemlerden Türkçede de (*ng*, *nk*, *nh* sesleri) vardır ve her iki dil ailesinde birleşik sesler saklanmamış, bunlar çözülerek basit unsurları devam etmiştir. “*hyez*, *egez*, *engez*, *enez*, *ehnez*” şeklinde okunan bir sözün kökeninin bütün bu unsurları içinde toplayan birleşik bir ses olması gerekmektedir.
- Hint-Avrupa dilinde ve Türkçede yarı ünlüler önemli bir rol oynamaktadır. Bunlardan biri olan “y” sesi Türkçe kelimelerin başında, ortasında ve sonunda önemli bir yer tutar. Grekçe ve Latin alfabesinde bu ses için ayrı bir harf yoktur, “j” sesiyle gösterilir. “g” sesi için ise Grekçede dilemma vardır ve bu da sonradan kalkmıştır. Türk fonetiği bu sesleri daha iyi saklamıştır, buna göre Türkçe, Grekçe ve Latince'den ziyade Hint-Avrupa diline yakındır.

⁸ Ahmet Cevat süreksiz ünsüzler için *berk* (*occlusives*) sesler terimini kullanmıştır.

⁹ Ahmet Cevat sürekli ünsüzler için *çağlı* (*sonnantes*) sesler terimini kullanmıştır.

- Türkçe ve Hint-Avrupa dillerinin fonetiğinde ıslık sesi “s” ortaktır, z sesi sonradan doğmuştur ve kullanılış alanı dardır. Ts, dz sesleri bir iki lehçede yabancı etkilerle gelişmiş, j sesi ise hemen hemen hiç gelişmemiştir.
- Türkçede akıcı ünsüzlerle kelimeye başlamak söyleyiş zorluğuna sebep olduğundan bu kelimelerin başına ünlü getirme eğilimi vardır. (Rum kelimesine Urum, Rus kelimesine Urus, limon kelimesine ilimon, nar kelimesine inar vb.). Bu fonetik olay ise eski Grekçede Homer dilinden itibaren mevcuttur (Örnek: Latince *ruber*, Grekçe *eruthros* (kırmızı); Latince *rufus*, Grekçe *erevtho* (kızarmak); Latince *nomen*, Grekçe *onoma* (ad); Latince *levis*, Grekçe *elachus* (hafif); Latince *lino*, Grekçe *elino* (incelmek); Sanskritçe *naram*, Grekçe *anir*, *aner* (er, erkek); Almanca *stern*, Grekçe *astir*, *astron* (yıldız) vb.
- Hint-Avrupa dillerinde ve Türkçede kelimeler genellikle süreksiz ünsüzlerle veya ünlüyle başlar. Sürekli ünsüzler kelime başında çok az örnekte bulunur.
- Türkçede tonsuz ünsüzler, ünlüyle başlayan bir ek aldığı anda tonlulaşır. Türk fonetiğinin bu kuralı Hint-Avrupa dillerinde de vardır. Sanskritçe *asti harit: harid asti* (=yeşildir), *asti veda vit: veda vid asti* (=veda bilendir), Eski Yukarı Almanca *tac: tages* (=gün, günün), *wip:wibes*, *eit: eides*, *truoc: truogen* (=çektik-çektikler), *gruop:gruoben* (=kazdı-kazdılar), Grekçe *aiks:aigos* (=keçi-keçinin) vb.
- Hint-Avrupa dillerinde kelime kökünde ünlü değişimi derece derecedir ve bu fonetik olay arkaik bir karakterdir. Genellikle kökteki ses değişirken e ya da o sesi olmakta ya da tamamen düşmektedir. Kökteki ünlüler etnik veya lehçesel etkenler, benzeşme vb. sebeplerle değişmektedir. Ünlü değişimi olayı en çok Sanskritçe ve Grekçede vardır. Grekçe *treho* (koşmak, koşarım), *trohos* (seri, çevik), *genos* (doğuş), *gonos* (doğuruş), *gnisios* (doğuştan), *gnotos* (akraba). Türkçede ise kökün değişmediği düşüncesi kabul görse de çeşitli ekler alırken kelime kökündeki pek çok ünlünün değiştiğini görmek mümkündür: Çop kelimesinde *çöp*, *çubuk*, *çibık*, *sopa*, *sebik* (=çıkıkçı çubuğu), *sebike* (=altın sebike). Taşmak kelimesinde *taşra*, *tış*, *dış*, *dışarı*, *tiş-diş*, *deşmek* vb. Yokuş kelimesinde *yukarı*, *yuca-yüce*, *yüksek*. Tur (=yavru), *tor* (=deve yavrusu), *toraman-torun*; *türemek*, *türemen* vb. kök değişimleri görülmüştür. Türk lehçeleri arasında bu fonetik değişimin alanı çok daha geniştir: Türkiye Türkçesinde *avuç*, Azerbaycan Türkçesinde *aviç*, Küercede *auts*, Kazancada *ûç*,

Tobulcada *ûts*, Şorca *ôş*, Altayca *ûş*, Tarançı dilinde *ôç*, Kırgızcada *ûs*, Sagay ve Koybal lehçelerinde *ôs* örneklerinde olduğu gibi (Emre, 1934b, s. 3-9; 1935, s. 8-22).

1.1.2. Morfolojik Karşılaştırma

Ahmet Cevat, Türkçe ile Hint-Avrupa dillerinin morfolojik özelliklerini bükülgenlik, kelime türetme ve ek zenginliği ölçütlerine göre karşılaştırmıştır.

a. Bükülgenlik: Ahmet Cevat'a göre Hint-Avrupa dillerinde bükülgenliğin kaynağı eklemidir. Franz Bopp'un¹⁰ verdiği örneklerle göre Sanskritçe *bhu-(v)-a-man*'dan *bhovami* (ben varım) çekimi ile Türkçe *bo(l)-er-men* (bolurum) çekimi birbirine benzemektedir. Aynı şekilde Grekçe *oleso* (mahvolurum) çekimi ile Türkçe *öl-er-min* (ölürüm) çekimi de birbirine yakındır. Hint-Avrupa dillerinden Sanskritçe *as-* ve *bhu-* cevherî fiilleri Türkçenin *er-* ve *bo(l)-* cevherî fiillerine uygun gelmektedir (Emre, 1934b, s. 10).

b. Kelime Türetme: Hint-Avrupa dillerinde ve Türkçede kelime türetmede görülen unsurlar aynıdır. Türkçede Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi kelime türetmenin üç unsuru sırasıyla kök, ek ve belgidir¹¹. Hint-Avrupa dillerinde ve Türkçede fiilin belgisiz gövdesi üçüncü teklik emir kipi; ismin belgisiz gövdesi ise öznedir (Emre, 1935, s. 23).

c. Ek Zenginliği: Bir kategorinin birçok ekle anlatılması dilin zenginliği ve güzelliğidir. Türeme sözlerin çok olması oranında dil zengin ve güzel olur. Türkçe, bu sahada hiçbir Avrupa dilinden aşağı kalmaz (Emre, 1934b, s.11); hatta Türk morfolojisinin Batı dillerine karşı üstünlüğü ortaya çıkar. Ahmet Cevat, Türkçenin morfem bolluğunu ve türlü kategorileri ifade etmek için birkaç morfemi kullanabildiğini, farklı çalışmalarında ispat etmeye çalışmıştır. Bunun için *Türkçede Kelime Teşkili Hakkında Bir Anket-İkinci Kitap* (1933)'ta Türkçede söz yaratma yolları, lahikaların ses düzeni, müştak sözlerin teşkiline yarayan lahikalar ve Türkçede nispet şekilleri bölümlerine yer verilmiş; isimden fiil ve fiilden fiil yapan eklerden bazıları örnekleriyle sıralanmıştır. *Ekler Liğatçesi I* (1934c)' de ise Türkçede eklerin zenginliği hakkında bir fikir vermek amaçlanmış ve

¹⁰ Franz Bopp (1791-1867). Hint-Avrupa dil ailesine bağlı Sanskritçeyi araştıran, karşılaştırmalı Hint-Germen dil biliminin kurucusu olarak kabul edilen Alman dil bilimci.

¹¹ Ahmet Cevat, gramerde köke çekim sırasında ulanan ek ile birlikte gövdenin oluştuğunu, gövdeye de belginin eklendiğini, sıfır belgili gövdenin ise tekil emir kipi olduğunu ve haykırma hâlindeki isim gövdelerinin de belgisiz olabileceğini dile getirmiştir.

sadece Türkiye Türkçesini değil bütün Türk lehçelerini kucaklayan bir karşılaştırma yapılmıştır. *Türkçenin Hint-Avrupa Dilleriyle Mukayesesi* (1934b) adlı çalışmada sıfat ve nispet adları yapmaya yaradığı tespit edilen kırk iki ek, örnekleriyle sıralanmıştır (s. 11-12). Hint-Avrupa dillerinde bir kategorinin birkaç ekle anlatılması hem kelime türetmede hem de çekimde görülen bir karakter özelliğidir. Ahmet Cevat verdiği örneklerle bir Hint-Avrupa dilinin bu özellik açısından Türkçeyi geçemediğini iddia eder (Emre, 1935, s. 28-29).

1.1.3. Söz Dizimsel Karşılaştırma

Antoinne Meillet¹², söz dizimi konusunda Hint-Avrupa dillerinde cümle içinde yüklem, özenin ve nesnenin bir sıraya tabi olmadığını söylemiş ve örnek olarak şu Latince cümleyi dört-beş şekilde ifade etmiştir: “*Peter Paul’u dövdü.*” anlamına gelen cümle *Petrus Paulum Ferit. / Paulum Petrus Ferit. / Paulum Ferit Petrus. / Ferit Petrus Paulum. / Ferit Paulum Petrus.* vb. Ahmet Cevat bu özelliğin Türkçede de olduğunu şu örnek cümlelerle gösterir: “*Ali Veli’yi dövdü. / Veli’yi Ali dövdü. / Veli’yi dövdü Ali. / Dövdü Ali Veli’yi. / Dövdü Veli’yi Ali*”. Bu cümlelerin üyeleri yer değiştirirken onların rollerinde bir karışma olmadığı gibi her şekil tarihi bir gelişim sonucunda duysal bir değer anlatmaktadır. Hint-Avrupa dilleriyle Türkçeyi söz dizimi bakımından karşılaştıran Ahmet Cevat konuyla ilgili görüşünü şu cümleyle özetlemiştir: “*Görülüyor ki nahiv kıvraklığında dahi Türkçe Latince gibi flexionu ileri bir Hint-Avrupa dilinden bugün bile geri değildir.*” (Emre, 1935, s. 32).

1.1.4. Kökler ve Sözcükler Açısından Karşılaştırma

Kökler ve sözcüklerin karşılaştırılması iki dilde veya iki dil ailesindeki benzerlik ve yakınlıkları tespit etmek için yapılır ancak elde edilen bulguların hepsi akrabalık ispat etmez. Çünkü diller arasında rastgele benzeşimler de vardır ve muhafazakâr dilciler, öne sürülen karşılaştırma ve yaklaşım ürünlerini rastgele benzeşimlerden sayıp dil akrabalığını kolay kolay kabul etmezler. Ancak ikna edici deliller öne sürüldüğünde onlar da eski görüşlerini değiştirip diller arasındaki benzerlikleri bir akrabalık izi olarak kabul ederler (Emre, 1935, s. 58).

Diller arasındaki kök ve söz benzeşimi, aralarındaki alışverişten kaynaklanabilmektedir. Her çağda kültür karışımından dolayı diller

¹² Antoinne Meillet (1866-1936). Genel dil bilimi anlayışını ortaya atıp geliştiren Fransız dil bilimci.

borçlanma yoluyla birbirinden söz almakta, zamanla ve fonetik etkiyle bu sözler dilin eski sözlerinden farksız olmakta ve böylece ortaya çıkan benzeyişlerin yorumu güçleşmektedir. Dillerin kök ve sözler bakımından karşılaştırılmasında yaşanan sorunları ifade eden Ahmet Cevat, bu konuda izlenecek yolun doğru, emniyetli ve sağlam olması gerektiğini vurgulamıştır. Onun izlediği yöntem olan kelimelerin ses ve anlam yönünden kontrolü, herkes tarafından bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Ancak bugün kullanılan veya birkaç bin yıl boyunca kullanılmış olan sözlerin tek tek benzedikleri kelimeleri gösterme yöntemine gidilirse gerçeklik ispat edilemez. Bu gibi karşılaştırmaların sonuçları rastgele benzeyişler olarak sayılabilir (Emre, 1935, s. 58-60).

Ana kökten kopup gelen, binlerce yıldan beri dilde yaşayıp gelişmiş bir kök, ses ve anlam bakımından türlü değişmelere uğrar, çeşitli ekler yeni yeni sözler doğurur. Bu sözler çağdan çağa yeni şekil ve anlamlara bürünür. Bu doğan sözler eskisinden ve birbirinden ne kadar değişik olursa olsun aralarında yine sesçe ve anlamca benzeyiş çizgileri kalır. Eski bir kökün dilde, dilin lehçeleri içinde doğurmuş olduğu söz ailesini bulup çıkarmak Ahmet Cevat'ın esas prensibidir. Sözlerin çok anlamlılığına dayanan bir metot uygulayan Ahmet Cevat bir anlam oymağı içinde fonetik karakterini saklamış birçok, hiç olmazsa birkaç söz birleştirilmedikçe aynılığa hükmedilemeyeceğini dile getirir (Emre, 1935, s. 60).

Ahmet Cevat, Hint-Avrupa dilleri ile Ural-Altay dilleri ve özellikle Türk lehçeleri arasında pek çok kelime ses ve anlam benzerliği tespit etmiştir. Bu benzerliklerinden bazıları şunlardır:

“Ateş” kavramının karşılığı;

Ural-Altay dillerinde:

Altayca (y)*as-* yaz, *yay* (birçok lehçede), *ot-ot+ak* (otağ/oda), *oç+ak* (ocak), *ot+un /odun*, *is-is+i*, *is+i+cak /sıcak*, *is+i+t-/ sıtma*, *sıtka*; *is+t/ is+st*, *iş-iş+ık*, *iş+ıl*, *is-is+i*, *is+i+lik* vb.

Hint-Avrupa dillerinde:

Latince *aed+es* (ocak, oda; mabet), *aes+tas* (yaz), *aes+tus* (hararet); Grekçe *aith+o* (yakmak, alevlendirmek), *aith-on* (yanmış, hararet, yanmış vb.); Keltçe *aed* (ateş), *kimr aidd* (hararet, sıcaklık); Sanskritçe *edh+ah* (odun), Avestaca *aes+man* (odun), Farsça *ateş*, *hyzu+um* (odun) vb. (Emre, 1934b, s. 27-28).

“*Sıcaklık*” kavramının karşılığı;

Ural-Altay dillerinde:

Ka+ur- (kaurmak), *kar+ak* (göz), Altayca *kos*; Çağatayca *koz* (sıcak, yanmış kömür); birçok lehçede *kös*, *köz* (*göz*) (1. Yanmış kömür, ateş, göz); Uygurca *köy*, Çağatayca *küy* (yanmak), *kö-mür*, *koy+aş/kuy+aş* (güneş, yanan), *kün* (gün), *kün+eş* vb.

Hint-Avrupa dillerinde:

Latince *car+bo* (kömür); Sanskritçe *kudh+ayati* (yanmış) *kus+aku*, *kas+aku* (yanan ateş, güneş); Grekçe *kaio* (yakmak); Litvanyaca *kurti* (ateş yakmak), *kar+ştas* (sıcak), *kar+ştis* (sıcaklık); Gotça *hauri* (kömür); eski İngilizce *hurr* (ateş); eski yukarı Almanca *herd* (ocak); Grekçe *keri* (mum); Arapça *harr*, *harare* vb. (Emre, 1934b, s. 28).

Ahmet Cevat, Türk dili ile Hint-Avrupa dillerini soru kökleri ve zamir kökleri bakımından da karşılaştırmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır: F. Bopp'tan edinilen bilgilere göre Hint-Avrupa dillerinden Sanskritçede “*ka, ku, ki*” soru kökleri vardır. Bu köklerden *kas*, *kim* (=ne?), *kutra* (=nerede?), *kuha* (=nerede?), *kutro* (=nerede?), *kuto* (=nasıl?) soruları türetilmiştir. Sanskritçedeki *kas* ile Litvanyacadaki *kas* (=ne) soruları birebir aynıdır. Grekçede sadece İonien lehçesinde *ko* soru kökü saklanmış, diğer lehçelerde kök sesi değişerek *po* olmuştur. Grekçede yer alan bu *ko/po-* köklerinden *kote/pote* (=ne zaman?), *kos/pos* (=nasıl?), *kosos/posos* (=ne büyüklükte, ne miktarda?), *kios/pios* (=kim?) soruları çıkmıştır. Latince *k* sesi *q* ile karşılanmış ve *quis, quod, qui, quos* soru ve bağlantı sözleri ortaya çıkmıştır. Cermen ve İslav dillerinde *ka* soru kökü mevcutken Gotikte *k* sesi *hv* ile karşılanmış, Almandada birinci ses düşerek *wer* ortaya çıkmıştır. Eski Saksoncadaki *hvat* (=ne?) ile eski yukarı Almandadaki *hvaz* (=ne?), *hver, hven, hves* (=nerede, ne zaman?) soruları aynı köktendir. Hatta Ermenice kim anlamına gelen *i* sorusunun da *ki* kökünden doğup zamanla *k* sesinin düştüğü, *inç* (=ne) sorusunun *kim* çit'ten çıktığına ihtimal verilmektedir.

Ahmet Cevat, Hint-Avrupa dillerindeki soru köklerini örnekleriyle açıkladıktan sonra Türk lehçelerindeki soru sözlerini ele almıştır. Buna göre Türkçenin bütün Altay dillerinde, Kırgız ve Kazancada soru sözü *ka(y)*dır. *Kay yakının kişisi* (=nerenin adamı?), *Kayga çettre?* (= nereye kadar?), *kay çakta?* (=ne zaman?), *kaya?*, *kayda?*, *kaydın?* soruları bu kökten çıkmıştır. Tarançı, Teleüt, Altay, Kırgız, Kazan, Uygur lehçelerinde soru kökü *ka(n)*dır. *Kana* Teleüt dilinde (=nerede?), Kazan Türkçesinde (=nasıl?); *kanı* Uygur dilinde (=hani?), Teleüt dilinde (=nerede?). Türkiye Türkçesi, Uygur, Kuman,

Tarañı, Kırgız lehçelerinde *kim* (*ki*) soru kökü vardır. Ahmet Cevat'a göre bağlantı zamiri olarak kullanılan, Farsçadan alınmış sayılan *ki* kökü *ka* soru kökünün zayıflamış hâlidir ve bütün Türk lehçelerinde kullanılan *kim*'in yalın hâlidir. Bu durumda şahıs anlatan *kisi* (*ki+si*) ve *kişi* (*ki+şi*) isimleri buradan çıkmıştır. Hint-Avrupa dillerinin en arkaik soru kökü olan *ka* en çok Türk lehçelerinde saklanmış ve bazı lehçelerde *ke* şekline geçmiştir. Altayca *kem* (=kim?) ve Kırgızca *key* (=ne?) , *kankı* (=hangi?) , kaçan (*ka+çağ+m*) , *haçan* bu kökten türeyen soru kelimeleridir. Türkçe *kim* kelimesiyle *kimerse* , *kimesne* , *kimse* gibi birleşik kelimeler oluşmuştur. Tüm bu örneklerden hareketle Ahmet Cevat, hem Hint-Avrupa dillerinde hem de Türkçede *k* soru sesinin aslı bir soru kökü olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Ona göre bu arkaik kökün Türkçe ve Hint-Avrupa dilleri arasında ödünç alınması mantıklı değildir. Nitekim en arkaik şekil olan *ka*'yı en çok saklayan yerler Altayların Orta Asya'yı oluşturan kısımlarıdır (Emre, 1935, s. 38-41).

Köklerin anlam yönünden ikinci kategorisi, kişi gösteren ve kişi yerine kullanılan "zamir kökleri"dir. Ahmet Cevat, şahıs zamirlerini Hint-Avrupa dilleri ve Türkçe ile karşılaştırmış ve aralarında büyük yakınlıklar olduğunu düşünmüştür. Buna göre birinci teklik kişi zamiri *ben*'in karşılığı Hint-Avrupa dillerinden Sanskritçe *aham* , Zentçe *asem* , Eski İslavca *azu* , Grekçe ve Latince *ego* , Litvanca *as* , Ermenice *es* , Almanca *ich* , İtalyanca *io* , Fransızca *je* , İngilizce *s*'dir. Bu kelimelerin bazılarında tek, bazılarında iki, bazılarında ise üç unsur bulunmaktadır (*as* , *es* ; *az-u* , *eg-o* ; *as+a+m* , *a(s)+ha+m* , *as+e+m* örneklerinde olduğu gibi). O hâlde kelimenin kök sesi *a*'dır ve ona eklenen *s/z* sesleri ya *h/g*'ye dönüşmüştür ya da *h/g* ayrı bir ek olarak köke katılmıştır. Sona eklenen *m* birinci kişi zamiridir ve bu ses sadece Sanskritçe ve Zentçede saklanmış, diğer dillerde düşmüştür. Ancak Grekçe, Latince ve eski İslavcada bu birinci kişi eki aşınmakla beraber onu köke bağlayan ünlü (*o,u*) kalmış ve söz iki üyeli olmuştur. Ahmet Cevat, Hint-Avrupa dillerindeki bu birinci kişi zamirlerini Türkçedeki *özüm* (*öz-ü-m*) kelimesiyle karşılaştırmıştır. Ona göre *öz+ü* kelimesi *ego* ve *azu*'ya çok benzemektedir. "*Özü*" kelimesinin kökündeki *a* sesi *ö*'ye geçmeden önce *o* olmuş olmalıdır, köke eklenen ünlü ise *a*'dan *o* , *u*'ya geçip Türkçe ahenk sebebiyle *ü* olmuş olmalıdır. Böylece Ahmet Cevat, Türkçe *özüm* kelimesinin Sanskritçe *aham* , Grek ve Latince *ego* , İtalyanca *io* , Almanca *ich* , Fransızca *je* , İngilizce *I* ile birleştiğini, hepsinin de aynı kökten "*a(o)s+ka+m*"dan çıktığını iddia etmektedir (Emre, 1935, s. 45-46).

2. Türk Dilinin Yapısı

Dünya dillerinin tipolojik (yapısal) sınıflandırmasındaki en eski ve yaygın ölçütlerden biri olan kelime yapımına göre diller üçe ayrılmaktadır: *tek heceli* (isolating/analytic) diller, *eklemeli* (agglutinating) diller ve *çekimli/bükümlü* (inflectional/ fusional) diller. Tek heceli dillerde son ekler yoktur ve kelimeler çekimlenmez. Çok kuvvetli bir tonal sistemi olan Çince, Tibetçe, Burmaca, Tayca, Vietnamca gibi tek heceli dillerde, kelimelerdeki tonlama, anlamı ayırt edicidir ve tonlama dışında kelime birleşmeleriyle de yeni kelimeler yapılır. Çekimli dillerin en önemli özelliği, Türkçede içten kırılma şeklinde ifade edilebilen *ablaut* sistemine sahip olmasıdır. Bu sistemde kelimeler kök ünlüsünün değişmesiyle yapılır. Hint-Avrupa dilleri ile Sami diller, çekimli dillerdir. Eklemeli dillerde kelimeler kök ve eklerin birbirine ulanmasıyla yapılır ve kelimeler arasındaki ilişkiler de büyük oranda eklerle sağlanır. Kelime yapılırken kök ünlüsü değişmez. Yani çekimli dillerde kök ünlüsü gramatikal bir öge gibi kullanılabilirken eklemeli dillerde bu mümkün değildir. Türkçenin de içinde bulunduğu Altay dilleri ile Ural, Kartvel, Kuzey-Batı Kafkas, Kuzey-Doğu Kafkas dilleri eklemeli dillerin bazılarıdır (Ercilasun, 2013, s. 19-20).

Ahmet Cevat, dillerin yapısına göre “tek heceli” (Isolantes), “iltisakî¹³” (Agglutinantes) ve “tasriî¹⁴” (Flexionnelles) olmak üzere üçe ayrılması görüşüne karşı çıkmıştır. Ona göre on dokuzuncu asrın son yıllarına kadar Batı'nın ilim dünyasında dahi hüküm süren “*bu yanlış görüşün darlığı ve hiçliği*”, on dokuzuncu yüzyılın sonlarından başlayarak Batılı âlimler tarafından tespit edilmiştir. Dillerin tek heceli, eklemeli ve bükümlü olduğu yönünde yapılan sınıflamanın Batı bilim dünyasında çoktan beri değersiz olduğunun anlaşılmasına rağmen bu görüş, Türk dili bilim dünyasında hâlâ bir doktrin olarak hâkimiyetini sürdürmektedir. Bunun sebebi Türkçenin yapısı ve kuruluşu hakkında bilinenlerin çok eksik olmasıdır ve bu bilgisizlik Türkçenin başka dillerle olan yakınlığını araştırmaya zarar vermektedir. Mesela son yıllarda ortaya çıkan yazı, sözlük ve gramerleri incelenen Sümer, Elam, Eti, Frigi gibi birçok Ön Asya ve

¹³ *İltisakî* teriminin yerine çalışmamızda *eklemeli* terimi kullanılacaktır.

¹⁴ *Tasriî* ve *flexionel* terimlerinin yerine çalışmamızda *bükümlü* ifadesi kullanılacaktır.

¹³ Samih Rifat (1874-1932). Türk Dil Kurumunun ilk başkanı, şair, dil bilimi, siyasetçi.

¹⁴ Enver Paşa (1881-1922). Asker ve siyasetçi.

¹⁵ Mustafa Celalettin Paşa (1826-1876). Leh asıllı Osmanlı subayı, Nazım Hikmet'in büyük babası.

Küçük Asya dillerinin Türkçeye karşılaştırılmasında, hep eklemeli ve bükümlü dil olma özelliğinden başlanmakta; Batılı bir âlim bahsi geçen dillerden biri için yapılan araştırmalarla ilgili bir itirazda bulunsa bu yargıya körü körüne boyun eğilmekte ve böylece Türk dilinin yapısıyla ilgili araştırmalarda geri kalınmaktadır. Atatürk'ün gerçekleştirdiği alfabe inkılabı ile son araştırma-inceleme çağına gelinceye kadar dil işlerine kendisini veren kişilerin sayısı az olduğu için Türkiye'de dillere ait bir görüşün girmesi de çıkması da çok gecikmektedir. Her ne kadar Samih Rifat¹⁵, Enver Paşa¹⁶ ve Mustafa Celalettin Paşa¹⁷, Fransa'daki Bordeaux Üniversitesi profesörlerinden Albert Cuny¹⁸ ile başlayan yeni görüşleri ve araştırma yollarını Türkçeye uygulamaya çalışsalar da eskiden benimsenmiş görüşleri değiştirememişlerdir. Bunda sayısı iki elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar az olan Türk dilcilerinin yeni bir çaba sarf ederek gerçeğe varma güçlüğüne katlanmaması ve hiç olmazsa bir Batı dilinde ilmi eser okuyabilecek yeteneğinin olmaması etkili olmuştur. Ahmet Cevat, Atatürk'ün açtığı yeni kültür döneminde dil ile ilgilenenlerin ilmi görüşlerle beslenip eski yanlış görüşleri kökünden söküp atmaları gerektiğinin çok önemli olduğunu belirtmiştir (Emre, 1934a, s. 21-32).

Ahmet Cevat'a göre Türkçenin yapısı konusunda doğru karar verebilmek için her şeyden önce dillerin sınıflandırılmasında görülen "eklemeli dil" ve "büküm"ün ne olduğu, bunlardan ne anlaşıldığı ve Türk dilinin eklemeli olmasının bükümlü olmasına engel olup olmadığının araştırılması gerekmektedir. Bu en önemli dil meselelerinin çözümü için üniversitedeki öğrencilerin yetişmesini beklemeye zaman olmadığı gibi eski görüşlere saplanmış olanların da konuyla ilgili tartışmadan uzaklaştırılması da mümkün değildir. Bu sebeple Ahmet Cevat, dille ilgili yeni görüşlerini uygulamaya koyarken onları herkesin tabii sonuçlar gibi kabul edeceği bol örnekli bir tümevarım yöntemini kullanmıştır (Emre, 1934a, s. 22-32).

Dillerin yapısına göre sınıflandırılmasındaki ölçütlerden olan *büküm* kavramına Batılı dilcileri ve Türk dilcileri farklı yaklaşmaktadır. Bunu izah etmek için öncelikle Türk dilcileri tarafından dilin bükümlü olmasından ne anlaşıldığı, Ahmet Cevat tarafından örneklerle dile getirilmiştir. Türk dilcilerine göre büküm, dilde Arapçanın vezinlerine benzer şekillerin bulunması ve Farsçanın

¹⁶ Albert Cuny (1869-1947). Antoine Meillet'in öğrencisi, Hint-Avrupa ve Sami dilleri üzerine yaptığı karşılaştırmalı dil çalışmalarıyla tanınan Fransız dil bilimci.

“deramedan=girmek”, “beramedan=çıkmaq” veya Fransızcanın “apprendre=öğrenmek”, “comprendre=anlamak” gibi ön eklerle türetilmiş sözlerinin olması demektir. Ahmet Cevat’a göre büküm hakkındaki bu görüşler eksiktir. Çünkü bu düşüncenin temel aldığı Arapça büküm modelinde “*ilim, ma’lum, âlim, tâlim, isti’lam, ta’limat*” diye belli kalıplara dökülmüş bir çekim vardır. Arapçada çekim kalıpları zait harflerle oluşturulur. Bu fazla sesler kök seslerinin başına, arasına ve sonuna getirilir ve hepsinin de ünlüsü kalıptan kalıba değişir. Türkçede böyle bir çekimin olmaması, onun bükümlü bir dil olmadığı anlamına gelmez. Çünkü dilde büküm, sadece Arapça çekim modeli değildir; ayrıca bükümlü denilen Hint-Avrupa dil ailesinde de büküm böyle ortaya çıkmaz (Emre, 1934a, s. 32-33).

Dilde bükümlülük konusunda Batı dil bilimi, Arap gramerinde olmayan ve bu sebeple Türk dilcilerinin de bilmediği “flexion” tabirini kullanmaktadır. Ahmet Cevat bu tabiri “*Fiil çekiminde, isimlerin cümle içindeki rollerinde, yeni sözler yaratmada, daha kısaca gramer kategorilerini anlatmada kök ve gövdelerin sondan uğradığı değişmelere flexion denilir*” cümlesiyle tanımlamıştır. Batı dil biliminde sözlerin uğradığı bu değişimler üçe ayrılmıştır: Fiillerin zaman, şahıs, kip yüzünden uğradığı değişimler (conjugaison), isimlerin cümle içinde aldığı değişimler (declinasion) ve köklerin (veya gövdelerin) yeni sözler doğurmak üzere uğradığı değişimler (formation des mots) (Emre, 1934a, s. 33-35).

Hint-Avrupa dil ailesine özgü olduğu kabul edilen bükümlün hangi üslup ve özellikte bir olay olduğunu Ahmet Cevat şöyle maddelemiştir:

a. Çekimde fazla ses oldukça seyrek. Mesela Grekçede fiillerin geçmiş zaman çekiminde “augment” denilen fazla bir ses kullanılır. Bu ses de “e” dir (Örnek: feron=taşırım, e feron= taşırırım) vb.

b. Çekimde ünlünün değişmesi Grekçede yoktur, Latince de çok daha azdır, Almandada ise sadece geçmiş zaman çekiminde vardır (Örnek: nehmen=almak, nahm=aldı, geben= vermek, gab=verdi) vb. Roman dillerinde ise bu çekim olayı gerçekleşmemektedir.

c. Asıl çekim kök ve gövdelerin sondan değişmesinde kendini gösterir. Bu sondan değişimler ise kurallı ve kurlsız olur. Kurlsızlar bazı dillerde önemli bir yer tutar (Örnek: naïtre=doğmak, né=doğmuş). Kurallı çekimler ise eklerde ortaya çıkar (aimer=sevmek, aimé=sevilmiş, aimera=sevecek) vb. (Emre, 1934a, s. 33-34).

Ahmet Cevat dillerin yapısına göre sınıflandırılmasında kabul gören hatalar olduğunu düşünmüş ve bu görüşünü bilim dünyasına

kabul ettirmek için ise iki yöntem tercih etmiştir. Bunlardan ilki Türkçenin bükümlü dillere ait özellikler taşıdığını, ikincisi ise bükümlü olduğu kabul görmüş olan Hint-Avrupa dillerinin eklemeli dillere ait bazı özellikler taşıdığını örnekleriyle açıklamaktır.

2.1. Türkçede Görülen Bükümlü Dillere Ait Özellikler

Dillerin tipolojisine (yapısına) göre sınıflandırılmasında bazı ölçütler kullanılmaktadır. Bunlar içinde en eski ve yaygın ölçütlerden biri, kelime yapımıdır. Başka bir ölçüt ise cümledeki kelime sırasıdır (Ercilasun, 2013, s. 19-20). Ahmet Cevat da Türkçede kelime yapımı esnasında kökün değiştiğini iddia etmiş ve Türkçe söz dizimini bükümlü dillerle karşılaştırarak ondaki büküm özelliklerini ispat etmeye çalışmıştır.

Türkçede bir kökten çeşitli sözler doğarken ve bir söz çeşitli gramer şekillerine girerken değişmelere uğrar. Türemede ortaya çıkan değişmeler kökün hem ünlü hem de ünsüz seslerine, çekimde ise sadece son seslere ait olur. Türemedeki değişmeler de bir lehçe içinde veya aynı ayrı lehçeler arasında olduğuna göre boğumlanma noktası bakımından birbirine yakın veya birbirinden uzak olabilir. Türkçede diğer çekimli diller gibi hatta onların bazılarında daha çok, köklerin hem ünlüleri hem ünsüzleri değişmekte ve aynı söz ailesi içinde çok defa yalın olarak bir kök gösterilememektedir. Ahmet Cevat, Türkçede kelime yapımı sırasında köklerin değişebildiğiyle ilgili tezini şu örneklerle ispat etmeye çalışmıştır:

“Su” kelimesi ve bundan türeyen birkaç kelimeyi şöyle sıralamak mümkündür: ‘*sıvık*’ (su gibi olan şey), ‘*sıva*’ (bir şeyin yüzüne sürülen sulu şey, sıvamak), ‘*savak*’ (suyun taksim olduğu yer), ‘*savun*’ (içki ve içkili dernek). Yazar ‘su’ kelimesinden türetilen bu örneklerde kökün ‘*su*, *sıv*, *sav*, *ıs*’ şekillerine girdiğini, ünlünün ‘*a*, *ı*, *u*’ tınılarını aldığını; ‘ıslak’ serisinde ise sıfır olduğunu, kökte sadece ‘s’ sesinin kaldığını ve bu sesin başına gelen ‘ı’ sesi ile sonuna gelen ‘-lak’ eki arasına girdiğini belirtmiştir. “Sıvık” ve “savak” gövdelerinde ise “su” kökünde görülmeyen “v” ünsüzü ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak ise “su” kelimesinin ilgi durumu olan “suyun” hâlinde sondaki “v” ünsüzü “y” olarak görünmektedir. Ayrıca Ahmet Cevat, hayvanın sütünü almak, bir mayı akıtmak anlamına gelen “sağmak” fiilinin de etimolojisinin “su” kelimesine bağlandığı takdirde kelimenin sonundaki ünsüzün bir boğaz sesi olan “ğ” olarak görüldüğünü belirtir. Tüm bu tespitlerinden hareketle Ahmet Cevat, bahsi geçen “v, y, ğ” ünsüzlerinin özelliğini belirlemeye çalışmıştır. “Su” kelimesinin başka lehçelerdeki çeşitlenmesine bakılınca şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Orhun Türkçesinde kelime “*sub*”, Uygurca’da “*sup*”, Şor, Sagay ve Koybal Türkçesinde “*suğ*”dur. Buna göre son ses “*b*, *p*”

seslerine kadar dudaklaşabilmektedir. Hatta Yakutçada suya sadece “ü” denildiğine ve Tarançı dilinde u kökünden “usamak=susamak” fiilinin olduğuna bakarsak mürekkep bir kökün Türkçede uğrayabileceği ünlü ve ünsüz değişimleri hakkında fikir edinmek mümkündür. Ahmet Cevat, “u” sesinin değişik bir unsur olduğunu ve “a” ile “ı” olabildiğini “*savak, sıvık*” örneklerinde görmenin mümkün olduğunu ifade eder. Ayrıca Çağataycada rastlanan “*usu*” ve “*usun*” sözleri, “*us-*” kökünün var olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Buna göre sonra gelen “*b, p, v, ğ, n*” sesleri ek hâline inmektedir (Emre, 1934a, s. 17-18). Ahmet Cevat, yazıldığı dönemde pek çok itiraz gören dil yazılarında Türkçede köklerin değiştiğine dair iddiasını buna benzer örneklerle açıklamaya çalışmıştır.

Ahmet Cevat, Türkçe söz diziminde bükümlü dillerde görülen özellikleri gösterebilmek için basit bir Türkçe cümleyi bükümü çok gelişmiş bir dile ve bu anlatış yolunu kaybetmiş Hint-Avrupa dil ailesinden başka bir dile çevirmiştir:

1. Türkçe: *Birini ayaklarından tuttu.*
2. Grekçe: *Tina podon laven.*
3. Fransızca: *İl a saisi quelq'un par les pieds.*

Yapılan açıklamaya göre bu üç cümlede bir fiil, bir nesne ve başka bir tümleç vardır. Öncelikle üç dildeki fiiller kıyaslanmıştır. Türkçe *tut* köküne getirilen *-tu* çekim eki Grekçe *lav* köküne getirilen *-en* ekine tıpatıp benzemektedir. Her iki dilde de çekim ekinin anlatış gücü birbirine eşit, her ikisinde de ek basit olduğu hâlde geçmiş zaman haber kipinin üçüncü şahsıyla çekimlenmiştir. Fransızcada ise *il a saisi* fiili; kip, zaman ve şahıs kategorilerini anlatmak için bir yardımcı fiile müracaat etmiş, şahıs zamirini başa getirmiştir. Fransızca *İl a saisi* ifadesi kelimesi kelimesine Türkçeye *o var tutmuş* şeklinde çevrilmektedir. Sonuç olarak Ahmet Cevat üç cümledeki bu üç fiilin şekil özellikleri bakımından karşılaştırıldığında kullanılan Türkçe fiilin Grekçe mukabili kadar bükümlü olduğunu, Fransızcanın ise başa bağımsız morfemler getirme yoluyla daha ziyade tek heceli, dağınık bir oluşuma müracaat ettiğini düşünmekte; hatta Türkçe *tuttu* fiiliyle Grekçe *laven* fiilini karşılaştırdığında kelimeye şahsiyet ve teklilik temin etmede Türkçe şeklin daha bükümlü olduğunu iddia etmektedir. Ahmet Cevat bu görüşüne gerekçe olarak ise Grekçedeki *-en* morfeminin girdiği bütün fiiller için aynı olduğu hâlde Türkçedeki üçüncü kişi geçmiş zaman ekinin eklendiği fiilin ünlü ve ünsüzüne benzeyerek sekiz şekle (*-du/-dü/-du/-düz/-tu/-ti/-tü*) girmesini göstermektedir. Söyleniş ahengi ve sesler benzeşmesi denilen bu hadisenin Türkçede bükümü büsbütün tamamlayan çok ileri bir

gelişme eseri olduğunu düşünen Ahmet Cevat, Grekçenin ve öbür Hint-Avrupa dillerinin bu safhaya kadar erişemediklerini ve gelişemediklerini iddia etmektedir (Emre, 1934a, s. 35-36).

Ahmet Cevat'a göre Türkçe, Grekçe ve Fransızcada nesnelere özellikleri karşılaştırıldığında Türkçe *birini* kelimesinin Grekçe *tina* nesnesi kadar bükümlü olduğu, kelimenin özne hâlinin Türkçede *biri*, Grekçede ise *tis* olduğu görülür. Grekçenin sonundaki *s* cinsiyeti belirtmektedir. Türkçede kelimelerin erkek ve dişi şekillerine girmemesi Hint-Avrupa dilleriyle ön akrabalık ilişkilerinin bulunmasına engel değildir. Grekçedeki cinsiyet eki düştükten sonra özne, Grekçede *-na* eki ile Türkçede ise *-ni* eki ile kendisini yaratmaktadır. Fransızcada ise *quelqu* kelimesi gerek özne gerekse nesne hâlinde birdir ve hiçbir değişime uğramamaktadır. Ahmet Cevat, kuruluşu bakımından Türkçe *biri* kelimesi ile Fransızca *quelqu* kelimelerini karşılaştırınca kelimenin sonuna getirilen *-i* eki ile Türkçenin kıvrak bir oluşum gösterdiğini, Latince'den gelen Fransızca kuruluşunda ise *quel*, *que* gibi ağır iki sözcüğün başa getirilmesinin dilin esneklikten, yumuşaklıktan mahrum olduğuna işaret ettiğini düşünmektedir (Emre, 1934a, s. 36).

Ahmet Cevat, üç dildeki tümleçleri de karşılaştırmış, Türkçe ile Grekçenin büküm ile oluşturulduğu hâlde Fransızcada tümlecin başa getirilen müstakil anlamdan mahrum, Çincenin boş sözcüklerine benzer bir morfemle oluşturulduğunu iddia etmiştir (Emre, 1934a, s. 36-37).

Ahmet Cevat, Türkçe çekimlerdeki sondan değişimlerde ekler kökün sıkı bir suretle birleşmediği, kökle ek arasındaki bağlantının gevşek olduğu, adeta kökün bir yanda, ek bir yanda durduğu şeklindeki görüşün yüzeysel ve eksik olduğu görüşündedir. Ona göre *akar*, *bilirim*, *söyleyen*, *parmağın*, *suya* vb. örneklerde kök ile ek bir kaynaşmış gerçek yeni sözler hâline geldiği aşikârdır. *Akar*, *söyleyen* gibi gövdeler *akarsu*, *söyleyen kuş* örneklerinde olduğu gibi müstakil sıfatlar olarak da kullanılmaktadır (Emre, 1934a, s. 37).

2.2. Hint-Avrupa Dillerinde Görülen Eklemeli Dillere Ait Özellikler

Ahmet Cevat, Türkçede iki veya daha çok kategoriye ifade için arka arkaya iki veya daha çok ek sıralandığı, Hint-Avrupa dillerinden bükümü saklamış olanlarda ise iki veya daha çok kategorinin tek bir ek ile anlatıldığı görüşünün yüzeysel ve eksik olduğu görüşündedir. Buna Türkçe fiilde birinci ve ikinci şahısların teklik ve çoklukta ayrı eklerle çekimlenmesini örnek göstermiştir: *Gelirim / gelirimiz, geldim / geldik, geleyim / gelelim* (Emre, 1934a, s. 37).

Hint-Avrupa dillerinin morfepleri başa getirmek suretiyle olan son gelişimi, daha doğrusu bozulması tersine olarak takip edilmektedir. Bir iki kategorinin ifadesinde Türkçenin morfemi başa getirdiği örnekler de vardır. Örneğin karşılaştırma ve abartma kategorisi *-rek* şekliyle ifade olunurken şimdi *daha*, *en* morfepleri başa ve müstakil olarak getirmek suretiyle anlatılmaktadır. Buna göre *yekrek* kelimesinin yerine *daha iyi*, *en iyi*; *uluğrak* kelimesinin yerine ise *daha ulu*, *en ulu* denilmektedir. Sonuç olarak Ahmet Cevat Türkçenin çok ileri bir büküm sahibi olduğunu dile getirirken dilin bütün kategorilerinin bükümlü bir ifadeye vardığını iddia edilemeyeceğini düşünmektedir. Ona göre dillerin gelişimi bir yandan ilerlerken öbür yandan gerilemektedir, bu ilerlemeler ve gerilemeler derece derecedir (Emre, 1934a, s. 38).

Ahmet Cevat, Türkçede eklerin arka arkaya ulanmasının Hint-Avrupa dillerinde de görüldüğünü dile getirmekte ve konuyla ilgili şu örnekleri vermektedir: Fransızca *généralment* ve *nationalisme* kelimelerinde *gen+er+al+e+ment* ve *na+tion+al+ism+e* olarak kökten sonra dört beş ek sıralanmıştır. Hatta *tion* eki araştırıldığında *tio+n*'den oluştuğunun ortaya çıkacaktır. Bu durumda eklerin sıralanması olayı sadece Türkçeye özgü değildir ancak Türkçede daha çok görülen bir olaydır (Emre, 1934a, s. 37).

Ahmet Cevat, Türkçenin eklemeli bir dil olduğu, kökün değişmediği ve eklerin yan yana dizilerek sözleri ve yapısal şekilleri türettiği görüşlerinin “*yanlış, çürük, zararlı*” olduğunu ileri sürer (Emre, 1934a, s. 17). Ona göre bükümlü dillerde görülen özellikler Türkçede mevcuttur, hatta onun eklemeli dil sayılmasını sağlayan özelliklerde bile büküm özelliği vardır. Ayrıca bükümlü dil olarak kabul görmüş olan Hint-Avrupa dillerinde de kelime türetmede zaman zaman çekimli dillerde görülen eklemeler söz konusudur. Tüm bunlardan hareketle Ahmet Cevat, Türkçenin yapısal olarak bükümlü bir dil olduğunu iddia ederek onu Hint-Avrupa dilleriyle yakınlığını ispat etmeye çalışmıştır. Fakat eklemelilik veya çekimlilik (bükümlülük) özelliği dil akrabalığına delalet etmez. Birbiriyle ilgisiz pek çok dil eklemelidir, çekimli diller içinde ise hem Sami, hem de Hint-Avrupa dilleri vardır. Ancak aynı aile üyelerinin aynı tip özelliğe sahip oldukları da göz ardı edilmemelidir (Ercilasun, 2013, s. 20).

SONUÇ

Atatürk döneminde Türkçenin Hint-Avrupa dilleriyle ilişkisinin araştırıldığı pek çok çalışma yapılmıştır. Atatürk'ün önem verdiği bu konuya Ahmet Cevat da ilgi göstermiş, 1934'ten itibaren yaptığı araştırma ve incelemelerle Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yeri ile ilgili döneminde de eleştiri alan görüş, tespit ve eleştirilerini dile

getirmiştir. Ona göre Türk dili köken bakımından Ural-Altay dil ailesinden çok Hint-Avrupa dil ailesine yakındır. Ahmet Cevat, Türk dilinin Hint-Avrupa dilleriyle yakınlığını ispat edebilmek için bu dilleri fonetik, morfolojik ve söz dizimsel yönlerden karşılaştırmış; diller arasında kökler ve sözler açısından belirlediği ortaklıkları örneklerle izah etmiştir. Ahmet Cevat'a göre Türk dili, yapısal özellikleri açısından eklemeli dillere ait özellikler taşısa da Hint-Avrupa dillerine ait olduğu iddia edilen büküm özelliklerine de sahiptir. Çünkü bilinenin aksine Türkçede kelime türetilirken kökler değişebilmektedir ve söz dizimsel özellikleri açısından Türkçe Hint-Avrupa dillerine benzer özellikler taşımaktadır. Ayrıca Hint-Avrupa dillerinde de eklemeli dillere özgü özellikler bulunmaktadır.

Ahmet Cevat Emre'nin Türk dili ile Hint-Avrupa dilleri arasındaki ilişkiyi incelediği dil yazılarından bir yıl sonra, 1935'te, Güneş-Dil Teorisi gündeme gelmiştir. Türkçenin dünyada temel bir dil olduğunu, dünya dillerinin kökeninin Türkçe olduğunu ve Türkçenin bazı başka dillerle akraba olduğunu iddia eden bu teori, Atatürk'ün dikkatini çekmiş; bu konu 24 Ağustos 1936'da III. Türk Dil Kurultayı'nda ele alınmıştır. Kurultayda Güneş Dil Teorisi Komisyonu kurulmuş, bu komisyonda yer alan Ahmet Cevat "*Terminoloji ve Güneş-Dil Teorisi*" başlıklı bildirisiyle Türkçenin bütün dillerin kaynağı olduğu görüşünü ispatlamaya çalışmıştır (Karahan, 2011, s. 58-59). Bir dönem uygulama imkânı bulan Güneş-Dil teorisi, yabancı dillerle ilgili yapılan aşırı ve ölçsüz zorlama etimolojiler nedeniyle tepki almış, güvenilirliği zedelendiği için belli bir süre sonra da bir kenara bırakılmıştır (Özyetgin, 2006, s. 114). Zamanla güvenilirliğini yitiren Güneş-Dil Teorisi ile ilgili araştırma ve yazılarına rağmen Ahmet Cevat, 1960 yılında kaleme aldığı hatıratında Güneş-Dil Teorisini "ucube teori" olarak niteleyip eleştirmiştir. Verdiği bilgilere göre Ahmet Cevat bu teorinin temel oluşturduğu araştırmayı değersiz bulmuş ve konuyla ilgili eleştirilerini zaman zaman Atatürk'e ilemiştir. Ancak ona göre Atatürk güvendiği pek çok bilim adamının kendisini aldatacağına ihtimal vermediği için Ahmet Cevat'ın eleştirilerine tepki göstermiştir (Emre, 1960, s. 342-345). Hatıratında Güneş Dil Teorisi ile ilgili yaptığı çalışmalardan ve kaleme aldığı yazılardan hiç bahsetmeyen Ahmet Cevat'ın bu konuya ilgi göstermesinde Atatürk'ün etkisinin olduğunu ve/veya zamanla bu teoriyle ilgili görüşlerinin değiştiğini düşünmek mümkündür.

Ahmet Cevat Darülfünunda Ural-Altay kürsüsünde muallimlik yapmış, Alfabe Komisyonu'nda, Dil Encümeni'nde, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nde yer almış, 1949 yılında Türk Dil Kurumu Gramer-Sentaks Kolbaşısı olarak seçilmiş, XX. yüzyılda Türkoloji alanında detaylı ve karşılaştırmalı bir metotla araştırmalar yapmış ve hayatı

boyunca Türk diline hizmet etmiş önemli Türkologlardan biridir. Ancak onun görüşleriyle ilgili az sayıda akademik çalışmanın bulunması büyük bir eksikliklerdir. Ahmet Cevat'ın Türk dilinin kökeni, mensup olduğu dil ailesi, Hint-Avrupa dil ailesiyle ilişkisi ve yapısal özellikleriyle ilgili 1934 yılında ileri sürdüğü görüşler, döneminde eleştiri aldığı gibi günümüzde de dil bilimi çevrelerinde genel kabul görmemektedir. Ancak bu konular Türkologların gündeminde yer almaya devam etmektedir, nitekim Ahmet Cevat'ın görüşleri 1960'lı yıllarda ortaya atılan ve halen tartışılan Nostratik ve Avrasyatik dil teorilerine paralellik göstermektedir. Tüm bunlardan hareketle bu çalışma, Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeriyle ilgili genç bilim insanlarına bir dönemin dil bilimsel yaklaşımlarını ve Ahmet Cevat'ın bu konudaki tespitlerini gözler önüne seren bir araştırma olması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2002). Ural-Altay dilleri ve Altay dilleri teorisi. *Türkler ansiklopedisi I. cilt* (s. 394-402). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Emre, A. C. (1933). *Kelime teşkili hakkında bir anket-ikinci kitap*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Emre, A. C. (1934a). *Dil yazıları-Türkçenin etimolojisi için metot araştırmaları*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Emre, A. C. (1934b). *Türkçenin Hint-Avrupa dili ile mukayesesi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Emre, A. C. (1934c). *Ekler lügatçesi I-söz türetme kuralları hakkında yeni bir anket*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Emre, A. C. (1935). *Türkçenin Hint-Avrupa diliyle mukayesesi üzerine bir irdel*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Emre, A. C. (1942). *Türkçenin yapılışı- mukayeseli Türk gramerine hazırlık irdemleri*. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Emre, A. C. (1949). *Türk lehçelerinin mukayeseli grameri (ilk deneme): fonetik*.
- Emre, A. C. (1951). *Dilbilgisi II*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Emre, A. C. (1956). *Atatürk'ün inkılap hedefi ve tarih tezi*. İstanbul: Ekin Basımevi.
- Emre, A. C. (1960). *İki neslin tarihi*. İstanbul: Nurgök Matbaası.

- Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıcından yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2013). Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri. *Dil Araştırmaları, Cilt 12* (12), s. 17-22.
- Ergin, M. (2003). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/ Yayım/ Dağıtım.
- Karahan, L. (2011). *Türk dili üzerine incelemeler*. Ankara: Akçağ Basım/ Yayım/ Dağıtım.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk dili üzerine araştırmalar (I. cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Türkiye Türkçesi grameri (Şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özyetgin, M. (2006). Atatürk ve Güneş Dil Teorisi. *Türk Dili*, 655, 105-114.
- Sağol, G. (1987). *Ahmet Cevat Emre'nin dilbilgisi kitapları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.